

In memoriam Jacques Aarden

De eind november 1997 op 83-jarige leeftijd overleden oud-staatsraad drs. Jacques Jacobus Maria (J.J.M.) Aarden verdient in de kolommen van dit blad herdacht te worden. Gedurende twee decennia, van 1945 tot 1968 was hij directeur-secretaris van het Centrum voor Staatkundige Vorming, één van de drie rechtsvoorgangers van ons Wetenschappelijk Instituut. In 1962 werd hij lid van de Tweede Kamer voor de KVP. Na de Nacht van Schmelzer nam hij steeds meer afstand van de toenmalige fractie om tenslotte medeoprichter te worden van de Politieke Partij Radicalen (PPR). Hij bleef tot 1972 lid van de Tweede Kamer en werd in 1973 benoemd tot lid van de Raad van State. In 1984 ging hij met pensioen.

Formele complicatie

Als directeur van het Centrum voor Staatkundige Vorming had hij met twee belangrijke complicaties te maken, een van meer formele aard, en een van culturele aard.

De formele betrof de tweeslachtige positie van het Centrum voor Staatkundige Vorming in de relatie met de Katholieke Volkspartij (KVP).

De relatie van de wetenschappelijke bureaus tot hun verwante partijen is altijd al delicaat, hier en in het buitenland. Zij dienen beleidsvernieuwend en beleidskritisch te opereren, zij dienen een wetenschappelijke integriteit te

bewaken, en zij dienen – geloofwaardig – als brug te kunnen fungeren tussen de wereld van de politiek en die van de *academia*.

Terzelfder tijd plegen zij *research* ten behoeve van hun verwante partijen en worden zij ingeschakeld voor structurele (partijprogramma's) en incidentele dienstverlening. Dat geeft een hybride karakter, waarin het gevaar van ongelooftwaardigheid zowel naar de academische wereld als naar de verwante politieke beweging steeds op de loer ligt.

Het Centrum voor Staatkundige Vorming nu kreeg te maken met nog een andere complicatie.

In 1945 was immers de Katholieke Volkspartij gestart als niet-confessionele, niet kerkgebonden, maar programmatische partij. Die intentie kwam echter eerst in de praktijk en later zelfs formeel niet geheel uit de verf.

Velen, binnen en buiten de katholieke gemeenschap zagen de KVP toch vooral primair als de feitelijke opvolger van de RK Staatspartij en dus ook toegegerust met een primaire en allesoverheersende doelstelling van emancipatie van de katholieke bevolkingsgroep en behartiger van haar belangen, inclusief die van het kerkelijk instituut. Vele katholieken, met name ook intellectuelen, voelden zich weinig gelukkig met deze feitelijke situatie. Het meest geprononceerd kwam dat naar voren bij degenen, die de Doorbraak naar de PvdA

hadden doorgezet en waren gekomen tot de vorming van de katholieke werkgemeenschap in die partij. Daar had de KVP merkwaardigerwijze echter minder last van (ook doordat het sociaal-democratisch gehalte van de PvdA zo overduidelijk werd) dan van de afstand die vele katholieke intellectuelen, met name in Nijmegen, van de katholieke partij namen.

Een wetenschappelijk instituut, dat ook een brug naar die groepering moest slaan, had het daarom sowieso niet gemakkelijk, maar dat werd nog moeilijker, toen na het Mandement (1954) ook formeel de KVP de katholieke eenheidspartij werd, en ruimte moest laten voor bijvoorbeeld de groep-Welter, die zich steeds verzet had tegen de onafhankelijkheid van Indonesië.

Het Centrum werd in feite opgezadeld met de taak een platform te zijn ook voor die vele intellectuelen, die zich niet wilden bekennen tot de KVP als partij, maar die ook weinig heil zagen in aansluiting bij een andere politieke beweging.

Lidmaatschap van de KVP was dan ook uitdrukkelijk geen vereiste om mee te doen aan de studiecmissies, adviezen uit te brengen en in het algemeen beleidsaanbevelingen te doen aan wie, ja aan wie anders dan diezelfde KVP. Het zal duidelijk zijn, dat dit de positie van het Centrum en ook van zijn intellectuele en fijnzinnige directeur-secretaris niet vergemakkelijkte.

Culturele complicatie

Maar ernstiger nog was de culturele factor. Wie de geschiedenis van de KVP bestudeert, zoals die door Bornewasser in zijn boek 'Katholieke Volkspartij 1945-1980. Band I: Herkomst en groei (tot 1963),' is beschreven, en wie nog

Dat er een katholieke intellectuele politieke traditie was, die bijwijlen zelfs sterker was dan de KVP, is mede te danken aan het Centrum voor Staatkundige Vorming. Dat Centrum was in feite het eenmansbedrijf van Jacques Aarden. (foto ANP)

zelf bij die beweging betrokken is geweest, weet, dat er een sterke anti-intellectualistische stroming in die partij aanwezig was. Die constatering is iets anders dan de schuldvraag beantwoorden, want er zou veel te zeggen zijn voor de stelling, dat in ieder geval ook in de cultuur van de Nijmeegse universiteit vanaf de stichting tot in de jaren vijftig sterke elitaire elementen waren, die weinig verwantschap gevoelden met het volkse emancipatiestreven. Maar feit was, dat met name in tegenstelling tot het Tilburg van Cobbenhagen en De Quay de kloof tussen de Mauritskade (partijbureau van de KVP in Den Haag) en de Wilhelminasingel (Aula Nijmeegse Universiteit) heel breed en heel diep was. De geografi-

sche afstand speelde en speelt daarbij ook een niet geringe rol. De corporatistische opbouw van de KVP – ook weer mede het gevolg van haar karakter als eenheidspartij – bevorderde evenmin de dialoog met de intellectuelen.

In ieder hoofdstuk van Bornewassers boek duikt die spanning tussen de anti-intellectuelen en de katholieke academische wereld wel ergens op.

In die spanning moest Aarden (en met hem eerst Prof. W. v.d. Grinten en later Prof.dr. Th.L.M. Thurlings) opereren.

Eenmansbedrijf

En in die spanning heeft Aarden geopeerd, met resultaten. In een beweging, die op dat terrein haar traditie nog moest vestigen, ontwikkelde zich het Centrum tot een wetenschappelijk instituut, dat bij haar vijftienjarig bestaan in 1960 een honderdtal beleidsrapporten had geproduceerd. Maar daarnaast had het door een groot aantal lokale afdelingen een brede uitstraling in de katholieke wereld van die dagen, en het was in zoverre ook zijn tijd ver vooruit, dat het op die manier sterk drempelverlagend werkte voor inhoudelijke politieke betrokkenheid. Het Centrum stimuleerde en organiseerde landelijk breed het inhoudelijke debat over hoe de katholieke sociale leer in de politiek vertaald kon worden.

Het was grotendeels het werk van één man, die zich niet oplegde, maar luisterde, stimuleerde, en bijwijlen, en met name bij redevoeringen zeer kon inspireren.

De invloed van het bureau op de Prinsengracht – ook dat was symbolisch – is groot geweest en hoe moeilijk meetbaar ook kan toch gesteld worden, dat toen de katholieke zuil implo-

deerde, er nog een cohort katholieke intellectuelen aanwezig was, die vanuit de combinatie van politieke en principiële betrokkenheid het gesprek met anderen kon aangaan over de vraag, hoe christelijke waarden vorm konden blijven houden in de Nederlandse staatkunde. Dat er een katholieke intellectuele politieke traditie was, die bijwijlen zelfs sterker was dan de KVP, is mede te danken aan het Centrum voor Staatkundige Vorming. Dat Centrum was in feite het eenmansbedrijf van Jacques Aarden.

Middelpunt afscheidingsbeweging

Wie op grond van die inzet en die verdiensten mocht hebben verwacht, dat Aarden een prominente plaats in de politiek zou hebben gekregen van de KVP vindt in zijn 'bungelpositie' op de lijst een bevestiging van die spanning tussen de representanten van de verschillende maatschappelijke groeperingen, de vertegenwoordigers van lokale belangen en de bestuurders/ministeriabelen. Ruimte voor 'eggheds' was en bleef schaars.

De lage plaats voor Aarden (en ook voor iemand als de principiële mr. K. van Rijkevorsel) was voor sommigen aanleiding om juist wel op de KVP te stemmen, met een duidelijke voorkeursstem, en voor anderen was dat de druppel, die de emmer deed overlopen en hen naar andere bewegingen joeg.

In dat klimaat tekenden zich al snel de scheuren en scheidslijnen af. Dat de conciliaire Aarden daarbij het middelpunt werd van een afscheidingsbeweging zegt veel over de diepte van de vertrouwenscrisis in die enkele jaren tevoren (cinde kabinet-De Quay in 1963) zo triomfantelijke partij.

Dat de zeer gelovige, kerkbetrokken Aarden, die bovendien de lokale politiek een zeer warm hart toedroeg, een factor werd van betekenis in het nationale en vooral Amsterdamse debat over de herijking van de verzuilde politieke verhoudingen, tekent tegelijkertijd zijn integriteit, het serieus nemen van zijn principiële, dus radicale politieke keuzes als zijn vereenzaming.

Inspirator en gesprekspartner

Een echte politiek leider is Aarden nooit geweest, niet in zijn KVP-tijd, en niet in zijn latere jaren in de PPR. Hij was veel meer inspirator en faciliteerder, gesprekspartner dan voorganger of opponent. Daarom werd hij ook een *'old soldier, who just faded away'*.

Dat had behalve met zijn karakter ook te maken met die factor, waar zovele Brabantse katholieken in de politieke arena tegenop lopen. In de eigen katholieke kring werden zij zo gemakkelijk overstemd door de beter opgeleide, maar vooral meer uitgesproken, soms hardere, soms ook ambitieuzere katholieken van boven de rivieren, niet zelden uit de weerbare kringen in Amsterdam en Rotterdam. En buiten hun eigen kring was er die wereld, die debat vraagt, zich presenteren, opponeren, nadrukkelijke aanwezigheid, assertiviteit in plaats van soms en in ieder geval naast de inzet voor een bepaald ideaal of een legitiem belang.

Zachtgestemden als Aarden halen zelden de voorpagina's of zelfs de opiniepagina's.

In zijn laatste jaren volgde Aarden weer met grote belangstelling de ontwikkelingen in het CDA. Het zal hem toch plezier hebben gedaan, dat binnen die beweging er een groeiende behoefte aan inhoud en reflectie zichtbaar werd,

juist na de tegenslagen. Het deed hem in ieder geval pijn – ons laatste contact – als die beweging gemarginaliseerd zou worden.

Een man, verwaald soms in het Haagse geweld, maar met krachtige innerlijke overtuigingen, moed en betrokkenheid. Ook hij behoort tot de erflaters van de christen-democratie.

Mr. J.J.A.M. van Gemip is directeur van het Wetenschappelijk Instituut voor het CDA.